

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน: กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีเก็บข้อมูลที่มีความหลากหลาย ได้แก่ (1) การแบบสัมภาษณ์เจาะลึก เกี่ยวกับกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน และหน้าที่ในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (2) การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานในชุมชน เช่น ประวัติชุมชน วิถีชีวิตของชาวบ้าน สถานการณ์ทั่วไปของชุมชน (3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยทดลองเข้าไปอยู่กับครอบครัวที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่พักรวมชนโฮมสเตย์ การเข้าร่วมเวทีประชุมสภาหมู่บ้านและการเข้าร่วมประชุมในวาระต่าง ๆ ของหมู่บ้าน (4) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลในการศึกษา ได้แก่ กรรมการศูนย์การเรียนรู้ คณะทำงานศูนย์เรียนรู้ และตัวแทนกลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทำอาหาร จากข้อมูลที่ได้ทำให้ผู้ศึกษาทราบข้อมูลชุมชนและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

สรุปผลการศึกษา

ชุมชนบ้านจำรุงเป็นชุมชนเก่าแก่อายุประมาณกว่าร้อยปี ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ้านจำรุงมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ทั้งด้านสาธารณูปโภค ด้านการประกอบอาชีพ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ส่งผลถึงประสบการณ์การทำงานพัฒนาชุมชนของบ้านจำรุงที่ชุมชนเรียนรู้จากความล้มเหลวในอดีต และใช้บทเรียนนั้นเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนในอนาคต โดยใช้ทุนทางสังคมเดิมที่มีอยู่ ได้แก่ ความเป็นญาติพี่น้อง ระบบความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน เป็นเครื่องมือใช้รวมคนเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นที่เชื่อมโยงให้ผู้คนมาทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

ประกอบกับผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) มีแนวทางการพัฒนามีการวางโครงสร้างพื้นฐานการพัฒนาไว้เป็นอย่างดี มีการสืบทอดแนวคิดการพัฒนาชุมชนจากผู้ใหญ่บ้านรุ่นสู่รุ่น

รวม 4 รุ่น ที่สร้างความเจริญควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตัวเองได้ภายในชุมชน ส่งผลให้บ้านจำรุงเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงด้านการพัฒนา และได้เป็นต้นแบบ เป็นตัวอย่างในการพัฒนาชุมชนที่จะขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในอนาคต

การที่บ้านจำรุงประสบความสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับจากหลายสถาบัน และได้ยกระดับศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงเป็นศูนย์ถ่ายทอดความรู้ “มหาวิทยาลัยบ้านนอกเพื่อการเรียนรู้ของสังคม” เพื่อให้มีการเผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์องค์ความรู้ในชุมชนออกสู่สาธารณชน ทำให้มีผู้คนจำนวนมากเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาของบ้านจำรุงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งคณะทำงานจึงมีแนวคิดที่จะรองรับคณะศึกษาดูงาน/นักท่องเที่ยว โดยใช้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่มีการจัดการโดยศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเอง

การจัดการศูนย์การเรียนรู้และการเตรียมความพร้อมของชุมชน

การทำงานของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงเป็นแบบเรียบง่าย ในการทำงานที่เป็นชุดเดียวกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดูแลประสานงานหลัก ซึ่งไม่ได้แบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนว่าใครทำหน้าที่อะไร เพราะทุกคนสามารถทำงานทดแทนกันได้ และสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งในการบริหารคนทำงานเป็นการสร้างทีมงานที่มีการพิจารณาคุณวุฒิ วิทยวุฒิ ความรู้/ความชำนาญ ความชอบ และความสมัครใจที่จะเข้ามาทำงานชุมชน โดยมอบหมายงานให้เหมาะสมกับคน พร้อมทั้งสนับสนุนให้คณะทำงานมีโอกาสดูแลพัฒนาความรู้และทักษะตามความสนใจอยู่เสมอ โดยในการบริหารงานของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง คณะทำงานเน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ซึ่งการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันอย่างไม่เป็นทางการถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของการทำงานของคณะทำงานศูนย์การเรียนรู้ เนื่องจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการมีบรรยากาศของความเป็นกันเอง และสามารถพูดคุยสารทุกข์สุขดิบกันได้ทุกเรื่อง การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการจึงถือได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของกิจกรรมภายในหมู่บ้าน และจะนำเรื่อง/ประเด็นที่เกี่ยวข้องหรือเป็นปัญหาชุมชนเข้าสภาหมู่บ้านเพื่อหารือและตัดสินใจร่วมกันอีกครั้ง โดยใช้เวทีสภาหมู่บ้านเป็นการพูดคุยอย่างเป็นทางการที่มีเป็นประจำทุกเดือน ใช้ขับเคลื่อนและติดตามงานของกิจกรรมทุกกิจกรรม ทั้งนี้ คณะทำงานได้ใช้เวทีสภาหมู่บ้านเป็นเครื่องมือสร้างประชาธิปไตยภายในชุมชนด้วย

กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชนเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่นำมาพูดคุยในเวทีสภาหมู่บ้าน โดยคณะทำงานจะมีการรายงานความคืบหน้าและผลการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวให้คนในชุมชนทราบ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานด้านบริการ

ท่องเที่ยว ร่วมรับผลประโยชน์ และเพื่อให้การทำงานมีความโปร่งใสจึงให้คนในชุมชนสามารถตรวจสอบการทำงาน รวมถึงตรวจสอบบัญชีการเงินของศูนย์การเรียนรู้ได้

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชนบ้านจำรุงมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวบ้านจำรุง ได้เรียนรู้กิจกรรมในวิถีชีวิตของชาวบ้าน รวมทั้งอัยาศัยของคนในท้องถิ่น ฉะนั้น ในการทำความเข้าใจกับชุมชน จึงไม่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตมากนัก เนื่องจากการท่องเที่ยวไม่ได้กระทบวิถีชีวิตของชุมชน และชาวบ้านคุ้นเคยกับการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมอยู่อย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของการคัดเลือกผู้เข้าร่วมบริการ การจัดการท่องเที่ยวมุ่งเน้นความสมัครใจในการทำงานชุมชน ทำงานด้วยความสนใจ และความชอบ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมบริการสามารถทำงานได้เต็มความสามารถ และการเตรียมความพร้อมของคนและสถานที่ ชุมชนจัดเตรียมคนและสถานที่เพื่อรองรับการศึกษาดูงาน พร้อมทั้งสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าบ้านกับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ชุมชนได้เตรียมความพร้อมในการจัดการด้านการบริการที่สามารถอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานได้ ไม่ว่าจะเป็นที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและสินค้าของชุมชน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

ทั้งนี้ จากการเปิดชุมชนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ชุมชนจึงมีการเตรียมการเพื่อควบคุมมาตรฐานด้านการดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และมีการวางแผนในด้านการจัดการผลกระทบ โดยใช้ฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ ดูแลซึ่งกันและกันภายในชุมชน และมีกุศโลบายต่าง ๆ เพื่อการรักษาความสะอาดของบ้านเรือน รวมถึงชุมชนได้เตรียมการรับมือจัดการกับสิ่งภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับการท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยว ซึ่งเน้นการจัดการนักท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน และไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีไทย เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีอิสระในการท่องเที่ยว และการจัดการกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งเป็นการรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต และประยุกต์ ปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน นับได้ว่าเป็นการจัดการที่ส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือที่ดีกับชุมชน

การจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน

กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาของบ้านจำรุง แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการติดต่อประสานงาน นักท่องเที่ยวจะติดต่อเข้ามาที่ชุมชนเพื่อให้ทราบถึงชื่อคณะ จำนวนกลุ่ม จำนวนผู้ศึกษาดูงาน วัน และเวลา รวมทั้งการจัดการด้านอาหาร

2. ขั้นตอนการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เริ่มจากการต้อนรับนักท่องเที่ยวเมื่อมาถึงบ้านจำรุงด้วยน้ำสมุนไพร จากนั้นนำคณะศึกษาดูงานเข้าฟังการบรรยายที่ห้องประชุมศูนย์การเรียนรู้และสอบถามข้อสงสัยต่าง ๆ

3. ขั้นตอนการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยสัมผัสพื้นที่กิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม จัดให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสพื้นที่กิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยนำเสนอ 4 กลุ่มกิจกรรม ได้แก่ กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา กลุ่มเกษตรพื้นบ้าน ธนาคารขยะและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์

4. ขั้นตอนการพักค้างในชุมชน หากนักท่องเที่ยวต้องการพักค้างคืนในชุมชน ชุมชนบ้านจำรุงก็มีที่พักโฮมสเตย์ไว้รองรับนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ซึ่งหลักคิดการจัดที่พักโฮมสเตย์ของบ้านจำรุงมีว่า “ต้อนรับเสมือนญาติสนิท ด้วยเสื่อผืน หมอนใบ มุ้งหนึ่งหลัง” สะท้อนให้เห็นถึงการต้อนรับแบบญาติมิตรมีการจัดการที่เรียบง่าย เป็นกันเอง และต้องการให้นักท่องเที่ยวพักร่วมกับเจ้าของบ้าน เรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งผู้ร่วมให้บริการการท่องเที่ยวต้องเป็นบุคคลที่มาจากความสมัครใจ โดยนักท่องเที่ยวที่พักค้างคืนจะมีกิจกรรมพิเศษที่เป็นการเรียนรู้จากวิถีชีวิตอย่างแท้จริง เช่น ให้นักท่องเที่ยวตื่นแต่เช้าเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวสวนยางพารา เป็นต้น

การจัดกระบวนการเรียนรู้

ชุมชนบ้านจำรุงมีกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านด้วยตนเอง และระหว่างชาวบ้านกับคณะศึกษาดูงาน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ วิถีชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน เรียนรู้จากการลงมือทำ ผ่านการลองผิดลองถูก เพื่อค้นหาแนวทางที่ดีและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้ของบ้านจำรุงเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ต่อกันมา การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การคิดร่วมกัน การสร้างสรรค์กิจกรรม การทำกิจกรรมร่วมกัน การบรรยาย/สัมมนา/เวทีชาวบ้านที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชุมชนบ้านจำรุงมีการสะสมประสบการณ์ บทเรียนต่าง ๆ ที่ได้จากการทำงานพัฒนาที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ในการทำงานชุมชนให้แก่คนทุกเพศทุกวัย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มเยาวชน กลุ่มกองทัพนม เป็นต้น สะท้อนให้เห็นว่ามีการเปิดพื้นที่ให้กับคนทุกเพศทุกวัยมีส่วนร่วมในการทำงานชุมชน เพื่อที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับคนในชุมชนตามความถนัดและความสนใจ รวมถึงได้มีการถ่ายทอดบทเรียน ประสบการณ์การทำงานต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว และให้

นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสงานพัฒนาที่เป็นรูปธรรมของชุมชนผ่านการร่วมทำกิจกรรมกับคนในชุมชน

นอกจากนี้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ยังมีการถ่ายทอดและนำเสนอประสบการณ์การพัฒนาบ้านจำรุงผ่านสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อบุคคล การพูดคุยบอกเล่าอย่างไม่เป็นทางการ การดูพื้นที่ที่เป็นรูปธรรม วิทยุชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สื่อโทรทัศน์ ดิดีป้ายประกาศ Internet ซึ่งเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันภายในชุมชนเอง และมีการเผยแพร่ออกสู่ภายนอก และในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชนของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง ส่งผลสืบเนื่องให้กับชุมชนในหลายด้าน ได้แก่ เกิดวิทยากรกระบวนการภายในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน เกิดสถานที่ดูงานภายในชุมชน เกิดกลุ่มกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นและหลากหลาย เกิดการสร้างมูลค่าและคุณค่าของผักพื้นบ้าน เกิดการจัดการผลผลิตในฤดูกาลผลไม้ รวมทั้งขยายแนวคิดในการพัฒนา ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และขยายเป็นเครือข่ายการพัฒนาต่อไป

ข้อค้นพบจากการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน: กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ได้ข้อค้นพบจากการศึกษา คือ

1. การจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชนของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง เป็นการจัดการที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในงานพัฒนาชุมชน กล่าวคือ เป็นการมุ่งเน้นการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยว ในด้านงานพัฒนา ด้านวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน รวมทั้ง มีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน ซึ่งรายได้จากกองทุนพัฒนาหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้มาจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ ในการเรียนรู้ร่วมกันเป็นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจของคนในชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดของชาวบ้านจำรุงมีอย่างต่อเนื่องผ่านเวทีประชุมสภาหมู่บ้าน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบความคิด และความสัมพันธ์ของคนไปในทางที่ดี ทั้งยังเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการกำหนดทิศทางและร่วมตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ

2. ศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงมีวิธีการบริหารการทำงานท่องเที่ยว โดยกำหนดอัตราค่าบริการที่ชัดเจนสำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการสนับสนุนชุมชน และให้

คำตอบแทนหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นค่าชดเชยการขาดรายได้ของคนที่มาทำงานชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ได้และไม่ทำให้คนที่เสียสละมาทำงานชุมชนอย่างต่อเนื่องยาวนานต้องเดือดร้อน

3. การจัดกิจกรรมที่พักรวมชนโฮมสเตย์ของบ้านจำรุง เป็นการจัดกิจกรรมที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ หากแต่ใช้กิจกรรมที่พักรวมชนโฮมสเตย์ โดยต้องการให้บ้านเรือนมีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อสร้างสุขภาวะของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. หน่วยงานที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายของจังหวัดควรประกาศศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุงให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ระดับจังหวัด เพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านการพัฒนาชุมชนของประชาชนทั่วไปและชุมชนต่าง ๆ รวมทั้ง นำประสบการณ์งานพัฒนาของบ้านจำรุงรวบรวมและจัดเป็นหลักสูตรเสนอต่อโรงเรียนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง

2. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญและสนับสนุนในการสร้างต้นแบบงานพัฒนาที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกับบ้านจำรุงให้มีทุกอำเภอ อย่างน้อยอำเภอละหนึ่งแห่ง เพื่อขยายผลการเรียนรู้สู่ชุมชนอื่นในอนาคต

ข้อเสนอแนะต่อนักวิชาการ

1. ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องความเข้มแข็งในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน เพื่อให้ทราบถึงเหตุปัจจัยที่สร้างให้เกิดการทำงานที่เข้มแข็ง

2. ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องการสร้างเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรมของชุมชนเข้าด้วยกัน รวมทั้งการรวมคนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับงานพัฒนาชุมชน เพื่อให้ทราบถึงเหตุปัจจัยและรูปแบบการทำงานที่เป็นเครือข่ายงานพัฒนาชุมชน

3. ควรมีการสรุปบทเรียนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนเป็นเอกสารหรือสื่อต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ออกสู่สาธารณะ

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชนของศูนย์การเรียนรู้บ้านจำรุง พบว่ามีข้อจำกัดเกี่ยวกับระบบการจัดการท่องเที่ยวในประเด็นต่าง ๆ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเสนอข้อเสนอแนะต่อชุมชน ดังนี้

1. ช่วงเวลาในการมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวที่มาเหลื่อมเวลากัน ซึ่งอาจจะมาจากการที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาไกล ทำให้ไม่สามารถที่จะควบคุมเวลานัดหมายได้ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้กระบวนการพัฒนาของชุมชนไม่เต็มที่ ยกตัวอย่างเช่น นักท่องเที่ยว 2 คนะ นัดเวลามาถึงบ้านจำรุงพร้อม ๆ กัน คนะ 1 มาตรงเวลานัดหมาย และคนะที่ 2 มาช้ากว่ากำหนดเล็กน้อย ขณะที่วิทยากรบรรยายให้คนะที่ 1 ฟัง เมื่อคนะที่ 2 มาถึงก็จะเข้าฟังการบรรยายด้วย จะทำให้นักท่องเที่ยวคนะที่ 2 ได้รับการบรรยายที่ไม่เต็มที่ นอกจากนี้ยังเป็นการรบกวนการฟังบรรยายของคนะที่ 1 ด้วย ดังนั้น เพื่อแก้ไขข้อจำกัดนี้ ชุมชนจึงควรแจ้งและกำชับให้นักท่องเที่ยวมาให้ตรงเวลา และอาจจะกำหนดรอบของการบรรยายในแต่ละครั้ง

ยกตัวอย่างเช่น กำหนดกิจกรรมในการศึกษาดูงานแต่ละรอบ โดยมีระยะเวลาของแต่ละกิจกรรมกำหนดไว้ เพื่อให้สามารถควบคุมเวลาได้ เช่น ดูวิถีทัศน์เกี่ยวกับชุมชน 15 นาที, ฟังการบรรยาย 30 นาที, เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวซักถามข้อสงสัยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 15 นาที และดูบรรยากาศทั่วไปของหมู่บ้าน รวมทั้ง ศึกษาเฉพาะประเด็นที่นักท่องเที่ยวต้องการรวม 1 ชั่วโมง และมีการกำหนดรอบของการศึกษาดูงาน สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเหลื่อมเวลาหรือมาตรงเวลาที่นัดหมาย จะเลื่อนการฟังบรรยายไปในรอบต่อไป เพื่อที่จะได้เรียนรู้อย่างเต็มที่และไม่เป็นการรบกวนคนะที่ฟังการบรรยายอยู่ก่อน เช่น กำหนดการศึกษาดูงาน วันละ 3 รอบ

รอบที่ 1 เวลา 08.00-10.00 น.

รอบที่ 2 เวลา 10.00-12.00 น.

รอบที่ 3 เวลา 13.00-15.00 น.

2. การวางแผนการจัดการเชิงระบบของกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละส่วน

- สถานที่ ควรจะมีสถานที่หรือพื้นที่สำรองเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น และในกรณีที่นักท่องเที่ยวไม่สามารถที่จะเลื่อนเวลาในการฟังบรรยายได้ จะมีพื้นที่สำรองเพื่อใช้ในการฟังบรรยาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

- วิทยากร/ผู้บรรยายของชุมชน ควรมีข้อตกลงร่วมกันถึงเนื้อหาสาระในการบรรยายว่าจะครอบคลุมประเด็นใดบ้าง เพื่อเป็นการวางแผนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และเป็นการควบคุมเวลาในการบรรยายด้วย

3. ระบบการบริหารงานการเงินของคณะทำงานศูนย์การเรียนรู้ ควรมีความชัดเจน และทำให้เป็นปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา เช่น มีใบเสร็จรับ-จ่ายเงินในการจัดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ มีการสรุปรายรับ-รายจ่ายในแต่ละวัน เป็นต้น

4. ชุมชนควรจัดทำแนวทางหรือคู่มือการเรียนรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาโดยชุมชน เพื่อใช้เป็นคู่มือประกอบการบริหารจัดการต่อชุมชนอื่น ๆ

5. ชุมชนควรมีการจัดทำสื่อการบรรยายสรุปให้นักท่องเที่ยวได้เห็นภาพของกลุ่มกิจกรรมทั้ง 24 กลุ่มก่อนที่วิทยากรจะทำการบรรยาย เพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นกระบวนการและเห็นภาพกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งยังทำให้การบรรยายกระชับมากขึ้น